

Domsagohistorik

Lycksele tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Lycksele tingsrätt

Domsagoutvecklingen från slutet av 1600-talet till början av 1800-talet

1670 utgjorde hela dåvarande landskapet Västerbotten en enda domsaga med en häradshövding. Tio år senare (1680) beslutade Kungl. Maj:t att den stora domsagan skulle delas upp i två delar: det norra kontraktet och det södra kontraktet. Vardera kontraktet skulle få en egen häradshövding och dessutom tillsattes en extra ordinarie domhavanden (med titeln justitiarie) för lappmarkerna i Västerbotten. I norra kontraktet låg Torne och Kemi lappmarker (som förlorades till Ryssland vid freden 1809). I södra kontraktet ingick Lycksele, Arvidsjaur, Arjeplog, Jokkmokk och Gällivare lappmarker (dvs. Umeå, Piteå och Luleå lappmarker). Mellan åren 1680 och 1820 ingick i Västerbottens södra kontrakt tingslagen Umeå, Skellefteå, Löfvånger, Burträsk och Bygdeå samt ovannämnda lappmarker. Det norra kontraktet omfattade Piteå, Luleå, Råneå, Neder- och Överkalix, Jukkasjärvi, Karesuando (som tidigare hette Enontekis), Neder- och Övertorneå tingslag).¹ 1820 överfördes Jokkmokks och Gällivares tingslag från det södra till det norra kontraktet. Samtidigt tillkom Nordmalings tingslag till den södra domsagan. Nordmaling hade tidigare legat under Ångermanlands norra domsaga.

Domsagoutvecklingen under 1800-talet och början av 1900-talet

1820 bildades en ny domsaga i det södra kontraktet under benämningen Västerbottens norra domsaga. Detta medförde i sin tur att det norra kontraktet tvingades att byta namn för att undvika missförstånd och förväxlingar. Det bestämdes att det nya namnet skulle vara Norrbottens domsaga (Norrbottens domsaga, se tingsrätterna i Norrbottens län). I det södra kontraktet fanns alltså 1820 tre domsagor, närmare bestämt Västerbottens norra domsaga, Västerbottens södra domsaga samt Arvidsjaur, Arjeplogs, Lycksele och Åsele domsaga. Den sistnämnda jurisdiktionen upplöstes 1831 och antalet domsagor i det södra kontraktet blev återigen två.

I Västerbottens södra domsaga ingick 1831 fem tingslag: Umeå, Degerfors, Nordmaling, Åsele och Lycksele.² Nästa domsagoförändring genomfördes 1884 då den södra domsagan delades i två nya jurisdiktioner: Västerbottens södra och Västerbottens västra domsaga. I den förstnämnda domsagan ingick Umeå, Degerfors och Nordmalings tingslag medan den sistnämnda jurisdiktionen omfattade Åsele och Lycksele tingslag (Västerbottens södra domsaga, se Umeå tingsrätt).³ Nästa förändring i Västerbottens västra domsaga ägde inte rum förrän 1922. Detta år tillkom ett nytt tingslag i domsagan då Vilhelmina tingslag bildades efter en utbrytning ur Åsele tingslag.⁴

Västerbottens västra domsaga

Lycksele (lappmarks) tingslag höll ting i Lycksele. Längre fanns det bara ett fåtal byggnader i samhället och bebyggelsen var koncentrerad till området kring kyrkan. Det är svårt att få en bild av hur samhället såg ut på 1800-talet och hur bebyggelsen växte fram, bland annat beroende på att det stora flertalet skriftliga dokument samt kartmaterial som fanns, har brunnit upp.⁵ Omkring sekelskiftet 1800 flyttades kyrkstaden från den nuvarande Gammplatsen söderut till ett område på den västra sidan av älven. En ny kyrka uppfördes 1799 och bebyggelsen bredde ut sig allt mer. Vid mitten av 1800-talet ökade dock samhället kraftigt i omfång i samband med att skogsindustrin expanderade. Lycksele blev municipalsamhälle 1900, köping 1929 och slutligen stad 1946 (Lapplands första stad för övrigt).⁶ Lycksele har dock aldrig haft en rådhusrätt utan har under hela perioden legat under landsrätt. Det första kända tingshuset låg på Finnbacken i närheten av Lycksele

1 Almquist, 1954, s. 435ff.

2 K.Br. den 29/10 1831.

3 K.Br. den 29/6 1883.

4 SFS 1921:587.

5 Beskow, 1947 s. 59.

6 Gäfvels. 1996 s. 7f.

kyrka. Huset var en rödfärgad träbyggnad med vita knutar. Tingshuset inrymde även en telegrafstation. Tingssalen användes även vid kyrko- och kommunalstämmor.⁷ I början av 1900-talet (1905) revs det gamla tingshuset och ett nytt tingshus skulle uppföras på samma plats. Ritningarna till tingshuset var utformade av arkitekten Svante Svensson och de hade godkänts redan 1905. Tanken var att det nya tingshuset skulle stå klart i september 1907 men byggnadsarbetet försenades på grund av sjukdom och andra förhinder. Under byggnadstiden höll häradsrätten ting i bagare Lindqvists hus vid Borgaregatan. Häradsrätten hade där tillgång till en lägenhet i mangårdsbyggnaden samt en stor sal med angränsade rum i flygelbyggnaden. 1909 kunde till slut det nya tingshuset tas i bruk.⁸

Åsele tingslag hade sin tingsplats vid kyrkan i Åsele. 1711 hade en tingsstuga uppförts. Byggnaden, som även fungerade som sockenstuga, var indelad i ett större rum, vardera en kammare för häradshövdingen och befallningsmannen samt en förstuga. I slutet av 1720-talet började dock tingshuset att förfalla. Vid flera tillfällen försökte man reparera byggnaden, men till slut var tingshusbyggnadsskyldige tvungna att uppföra ett nytt tingshus. Det nya tingshuset låg emellertid inte på exakt samma plats som det gamla huset, då man ansågs att det äldre tingshuset legat för nära prästgården. Men även det nya tingshuset, som stod klart vid mitten av 1700-talet, låg i närheten av kyrkan. Byggnaden var i bruk fram till 1830-talet då ytterligare ett nytt tingshus uppfördes. Detta tredje tingshus gjordes om till skola omkring 1860 då ett fjärde tingshus uppfördes. Byggnaden var indelad i förstuga, tambur, sal och åtta rum. Tingssalen användes även vid kyrko- och kommunalstämmor. Det sistnämnda huset användes som tingslokal fram till 1959 då häradsrätten fick nya tingslokaler i bruk i det nybyggda kommunalhuset. Sistnämnda år övergick Åsele från att vara municipalsamhälle till att bli köping.⁹

Vilhelmina tingslag blev eget tingslag först 1922 efter en utbrytning från Åsele tingslag.¹⁰ Samhället Vilhelmina hade vuxit upp ur den kyrkstad som bildades på 1780-talet. På 1800-talet var Vilhelmina en av de största kyrkstäderna i Lappland. I slutet av 1800-talet fick samhället en mer permanent befolkning (tidigare hade husen varit bebodda enbart vid kyrkhelger). 1918 fick Vilhelmina järnvägsförbindelse, och under åren 1919-1920 uppfördes ett stort tingshus vid en genomfartsväg i de centrala delarna av samhället. Tingshuset klarade sig i den stora brand som härjade i samhället 1921 och som förstörde stora delar av den gamla bebyggelsen i kyrkstaden. 1948, i samband med införandet av den nya rättegångsbalken, slogs Åsele och Vilhelmina tingslag samman till ett enda tingslag. Både tingsstället i Åsele och tingsstället i Vilhelmina skulle dock användas även i fortsättningen.¹¹

Utvecklingen under andra hälften av 1900-talet

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan byggdes ut, socialvården och bostadsbyggande likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna, och rationaliserades.

Ytterligare reformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. 1965 förstatligades rådhusrätterna. I början av 1970-talet trädde även den nya

7 Nya Lagberedningens betänkande 1884. Tabell n:o 1 om Lycksele tingslag

8 Återinvigning av Lycksele tingsrätt den 28 november 1995 (programblad).

9 Fahlgren, 1984 s. 299ff.

10 SFS 1921:587.

11 SFS 1947:679.

underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. 1971 bildades Lycksele tingsrätt. Domkretsen omfattade det område som tidigare legat under Västerbottens västra domsaga. Tingsställena placerades i Lycksele, som dessutom var kansliort, Vilhelmina, Åsele samt det nya tingsstället i Storuman.¹² Lycksele tingsrätts domkrets omfattar idag större delen av södra Lappland, och är till ytan Sveriges största domsaga (35855 km²). De kommuner som ingår i domsagan är Dorotea, Lycksele, Sorsele, Storuman, Vilhelmina och Åsele. Tingsrätten är fortfarande inrymd i tingshuset från 1909 i Lycksele.

Lycksele tingsrätt

Lycksele (lappmarks) tingslag

Domsagotillhörighet:	1680-1819	Med Umeå, Skellefteå, Löfvånger, Burträsk och Degerfors ¹³ tingslag samt Lycksele, Arjeplog, Arvidsjaur, Jokkmokk och Gällivare lappmarkers tingslag
	1820-1831	Med Arjeplog, Arvidsjaur och Åsele lappmarkers tingslag (särskild lappmarksjurisdiction som upphörde 1831)
	1832-1883	Med Umeå, Degerfors och Nordmalings tingslag samt Åsele lappmarks tingslag (Västerbottens södra domsaga)
	1884-1921	Med Åsele lappmarks tingslag (Västerbottens västra domsaga)
	1922-1948	Med Åsele samt Vilhelmina ¹⁴ tingslag (Västerbottens västra domsaga)
	1948-	Med Åsele tingslag (Västerbottens västra domsaga)

Tingsplatser:	1832-	Lycksele kyrkby
	1922-	Lycksele
	slutet av 1930-talet	Vindeln
	slutet av 1940-talet	Lycksele och Stomman

Häradshövdingar:

Vilhelm Clerck	1680-1697
Lar Grubb	1697-1698
Andreas Plantin	1699-1709
Markus Bostadius	1709-1728

¹² SFS 1970:204.

¹³ Tillkom 1814 genom utbrytning ur Umeå tingslag.

¹⁴ Vilhelmina var ett självständigt tingslag 1922-1948 och ingick före 1922 i Åsele lappmarks tingslag samt efter 1948 i Åsele tingslag.

Olof Anzenius	1728-1762
Carl Göran Furtenbach	1762-1792
Carl Fredrik Furtenbach	1792-1831
Lars Carl Marin	1832-1838
Johan David Helleday	1838-1857
Carl Erik Lindberg	1858-1882
August Wilhelm Hygrell	1884-1894
Frans Gustaf Timelin	1895-1912
Carl Halvar Alexander Lilienberg	1912-1927
Arvid Natanael Arbman	1928-1944
Erik Åke Lars Victor Thomasson	1945-

Åsele och Vilhelmina tingslag¹⁵

Domsagotillhörighet:	-1820	Se Örnsköldsviks tingsrätt, Ångermanlands norra domsaga)
	1820-1831	Med Arjeplog, Arvidsjaur och Lycksele lappmarkers tingslag (särskild lappmarksjurisdiction som upphörde 1831)
	1832-1883	Med Umeå, Degerfors och Nordmalings tingslag samt Lycksele lappmarks tingslag (Västerbottens södra domsaga)
	1884-1921	Med Lycksele lappmarks tingslag (Västerbottens västra domsaga)
	1922-1948	Med Lycksele samt Vilhelmina ¹⁶ tingslag (Västerbottens västra domsaga)
	1948-	Med Lycksele tingslag (Västerbottens västra domsaga)

Tingsplatser:	1832-	Åsele kyrkby
	1922-	Åsele och Vilhelmina omväxlande
	slutet av 1930-talet	Vindeln

Häradshövdingar:

Carl Fredrik Furtenbach	1820-1831
Lars Carl Marin	1832-1838
Johan David Helleday	1838-1857
Carl Erik Lindberg	1858-1882
August Wilhelm Hygrell	1884-1894
Frans Gustaf Timelin	1895-1912
Carl Halvar Alexander Lilienberg	1912-1927
Arvid Natanael Arbman	1928-1944
Erik Åke Lars Victor Thomasson	1945-

¹⁵ Hörde före 1820 till Ångermanlands Norra domsaga, nuvarande Örnsköldsviks tingsrätt. Hette före 1922 Åsele lappmarks tingslag.

¹⁶ Vilhelmina var ett självständigt tingslag 1922-1948 och ingick före 1922 i Åsele lappmarks tingslag samt efter 1948 i Åsele tingslag.

Litteratur

Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige med särskild hänsyn till den judiciella indelningen*, Del 1, Stockholm 1954

Beskow, Hans "Lycksele. En kort sammanfattning av bygdens och samhällets historia. i *Lycksele stad och lappmark*. En minnesbok tillkommen i anledning av att Lappland den 1 januari 1946 fick sin första stad, Lycksele 1947

Gåfvells, Erik "Lycksele blir stad" i *Lycksele 50 år 1946-1996* (redigering: Iréne Gustafson), Lycksele 1996.

Fahlgren, Karl "Från kapellag till kommunblock" i *Åsele sockenhistoria* (red. Karl Fahlgren), Umeå Botnia, 1966

Nya Lagberedningens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Fjärde delen. Bihang. Stockholm 1884. Tabell n:o 1 om Lycksele tingslag